

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ ΜΑΣ

ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΑΤΟΜΗΚΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΡΒΑΝΑ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου)

Καὶ ὁμοίως ὁ Χρηστομάνος δὲν πέρασε ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ θέατρο, χωρὶς ν' ἀφήσῃ κατὰ τι. Καὶ μετὰ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτὴ κατέβηκε στὸν τάφο.

Αὐτὸς εἶπε ὁ σύντομος, θλιβερός καὶ γεμάτος ἀπὸ ἀνιθεσίαις περίπλοκος ἐνὸς γόητος ἀνάμεσα ἀπ' τὴν ἀθηναϊκὴν ζωὴν. Πέρασε, χιζίζοντας καὶ γκρομίζοντας, ἀνάμεσα ἀπὸ θαυμασμούς, μίση, λατρεῖες, εἰρωνίες, τοσκάματα, σκάνδαλα, κακὰ καὶ ἀπογοητεύσεις. Ἦταν ὁμοίως ἕνα πέρασμα ἡχηρὸν. Ἦ φούχτα αὐτῆ, τοῦ κακοπλασμένου ἀνθρώπινου πλοῦθι ἐγεμιστοῦ τὴν Ἀθήνα μὲ τὸν ὄγκο τῆς, τὸ ἀνάστημά τῆς καὶ τὴν χειρονομία τῆς. Γιὰ πολλὸν καιρὸ ὁμοίως θὰ αἰσθανόμεσθε, ὅτι κατὰ μᾶς ἔλειψε ἀπ' τὴ ζωὴ μας καὶ ὅτι ἡ Ἀθήνα χωρὶς τὸ Χρηστομάνο εἶπε ἀδεια ἀπὸ κατὰ πλοῦσιον, δυνατὸ καὶ ὄρατο.

Μὰ καὶ κατὰ ἄλλο ἀκόμη θὰ μείνῃ πίσω του. Τὸ χρηστομάνειο πρόβλημα, ἡ περίπλοκη ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, τὸ μυστήριον τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς σάρκος του. Ὁ ἀνθρώπος ὁ ἀδύνατος καὶ ὁ δυνατός, ὁ ἀσχημὸς καὶ ὁ ὄρατος, ὁ κακὸς σὰν πνεῦμα πονηρὸ καὶ ἀγαθὸς σὰ βρέφος, ὁ περιήφανος καὶ ὁ ταπεινός, ὁ ἀριστοκράτης καὶ ὁ ἀπότος, ὁ ἰδολόγος καὶ ὁ θετικιστῆς, ὁ ἀσκητῆς καὶ ὁ ἀνθρώπος τῆς ἀγορᾶς, τὸ ἀγριολούλουδο τοῦ βουνοῦ καὶ ἡ τοιμμένη δεκάρα, ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου καὶ ὁ ταπεινός τῆς «Νέας Σπηλῆς», ὁ λευκὸς ἄγγελος καὶ ὁ μαῦρος σατανᾶς, θὰ μείνῃ πάντα ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξεδιόλυτα προβλήματα ταῦτα πού μᾶς παρουσιάζει ὁ ἀνθρώπινος θαῦμα. Μιὰ ἐξηγήσῃ θὰ χωροῦσε ναικέλα τὸ φῶς καὶ ὁ ὑπεριόμοστος του. Τὸ αἰώνιον γυναικεῖο πρόβλημα εἶπε καὶ τὸ χρηστομάνειο πρόβλημα. Ὅταν οἱ γυναῖκες ἀποφασίσουν νὰ μᾶς ἐξηγήσουν τὸ αἶνιγμα τῆς ψυχῆς τους, τότε ἴσως θὰ λυθῇ καὶ τὸ χρηστομάνειο αἶνιγμα. Ἀλλὰ οὐτε καὶ τότε ἴσως. Γιὰ τὸ Χρηστομάνος ἦταν κατὰ συνθετικώτερον καὶ ἀπὸ τὴ γυναῖκα, καὶ χρειάζεται ἴσως ν' ἀνατρέξομε στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία, γιὰ νὰ βοηθήσουμε τὴν ἐρευνά μας. Πολὺ φοβούμεθα, ὅτι ὁ γόης αὐτὸς ποὺ βεβήθημε μεταξὺ μας εἶπε ἕνα κατ' ἐπιστημονικὸν πλοῦσιον δειγμά του ἀρχικοῦ κράματος τῶν φύλων, ποὺ ὑπῆρξε ὁ Ἀντρώγινος, πρὶν χωρισθῆν ἀκόμα τὸ ἄρρον ἀπὸ τὸ θῆλυ, μετὰ τὴν ὥραια κατάρτα νὰ ζητῆ ἰδιώματα τὴν ξανασύνθεσιν αὐτῆ στὴν πρώτη του μορφή. Ἦ μυθολογία δὲν μᾶς ἔδωκε βέβαια τὴν ψυχολογία τοῦ Ἀντρώγινου. Ποιὸς ἔξορι εἴδεν ὅτι μᾶς τὴ δίνει ὁ Χρηστομάνος μετὰ τὸ πλοῦσιον μυστήριον τῆς ψυχῆς του.

Γιὰ τὴν ὥρα, δὲν ἔχομε παρὰ τὰ φτωχὰ μέσα, μετὰ τὰ ὅποια βολίζοντα τὰ ἀνθρώπινα βῆθη. Ἄς ζητήσομε τὴς προγονικῆς ἐπιρροῆς, τὴς «influence ancestrales». Ὁ ἀγαπητὸς μου κ. Δ. Καμπούρογλου, ὁ μοναδικὸς ἀθηναϊοδίφης, μοῦ δίνει πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τοὺς προγόνους τοῦ Χρηστομάνου. Φρονεῖ, ὅτι τὴν ἐρευνητικὴν καὶ μελετητικὴν φλέβα τὴν κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς Χρηστομάνους καὶ, πάλι, τὸ δηρικτὸ, τὸ σατυρικὸ, τὸ ἐτοιμολογικὸ καὶ τὴ μυστικοπάθειά του ἀκόμα ἀπ' τοὺς Βενιζέλους, τοὺς μητροικῶς του προγόνους. Δυὸ ἦσαν οἱ κλάδοι τῶν Βενιζέλων τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εἶχαν καὶ ἀπάνω στοὺς τάφους των τὸ δικέφαλο ἀετὸ, ὡς ἀπόγονοι ἐκ θηλυγονίας τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀθηναίων Παλαιολόγων. Οἱ οἰκογένειαι αὐτῆς, πρὶν διακλασθῶσιν, ἔδωκαν στὴν Ἑλλάδα μιὰ γενεὰ λογίων ἀνδρῶν καὶ μιὰν ἁγία, τὴν ἁγία Φιλοθέην. Ὁ Κωνσταντίνος Χρηστομάνος κατεβαίνει ἀπὸ τὸν Προκόπιον Βενιζέλο, ἄρχοντα καὶ δημογέροντα τῶν Ἀθηναίων στὰ 1821. Ὁ Προκόπιος Βενιζέλος εἶχε δυὸ γιουὺς : τὸν Νικόλαον Κοδρικᾶ Βενιζέλο καὶ τὸν Γιαννακὸ Βενιζέλο. Καὶ τέσσαρες θυγατέρες. Ἦ μιὰ, ἡ Ἄρτεμις, ἔγινε σύζυγος τοῦ Γεωργίου Γενναδίου, ἡ ἄλλη, ἡ Αἰκατερίνη, τοῦ Κυριακίδου, ἡ ἄλλη τοῦ Γρηγορίου Σούτσου καὶ ἡ ἄλλη, ἡ Ἀθηνᾶ, τοῦ ἀρχαιτέρου Λινδερμάγερ. Κόρη τοῦ Λινδερμάγερ εἶπε ἡ μητέρα τοῦ Χρηστομάνου. Ὁ Καμπούρογλος στὴν ἀνάμειξιν αὐτῆ, ποὺ εἶπε μετὰ τὸ ἀπὸ ἀθηναϊκὸ καὶ τὸ ὄρατο μπαβαρικὸ αἶμα στοὺς προγόνους τοῦ Χρηστομάνου, βρῖσκει τὴν ἐξήγησιν τοῦ ψυχικοῦ κράματος τοῦ Κωνσταντίνου. Βρῖσκει ἀκόμα καταπληκτικὴν ὁμοιότητα τοῦ τελευταίου μετὰ τὸν Ἀναστάσιον Γεννάδιον. Κάποτε, ποῦ, στὴν ὑπογραφή τῶν συμβολαίων τῆς «Νέας Σπηλῆς», ὁ Χρηστομάνος, πῶτος ἐνδιαφερόμενος, ἔφρασε τελευταίως στὸ συμβολαιογραφεῖο, ὁ Καμπούρογλος τοῦ θυμήσε τὴν ὁμοιότητά του αὐτῆ μετὰ τὸν ἴδιον Ἀναστάσιον Γεννάδιον, ποὺ πάντα ἀγαποῦσε νὰ τὸν περιμένον. Ὁ Χρηστομάνος θυμώσε καὶ δὲ δέχθηκε τὴν ἀναλογία. Δὲν ἔχω πρόχειρον τὸ συναρθεῖ τῆς ἁγίας Φιλοθέης, τῆς ἀθηναίας ἁγίας, ποὺ λατρεύεται στὸ συμπαθητικὸ ἐκκλησιαστικὸν της Κα-

λογράδας. Ἦ χαρακτηριστικὴ ὁμοίωσις μυστικοπάθειαι τοῦ Χρηστομάνου, κάποιαν ἀσκητικὴν τὴν τάσιν, ποῦ τοῦ τὴ νικίνοσε, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἕνα δαιμόνιον ἐνεργείας, τὸ βλέμμα του ἀκόμα τὸ ἀπερίγραπτον, βλέμμα δόλου ὑψωμένο στὸν οὐρανόν, ἡ δὴσα τοῦ μαρτυροῦ μέσα στὴ ζωὴ, ποῦ ἦταν ἡ μεγάλη του δίψα, ἄφιναν νὰ πιστευθῆ, ἔστω καὶ σὰν ποιητικὴ κλάση, ὅτι σταγόνες μαρτυρικοῦ αἵματος κυκλοφοροῦσαν μέσα στὴς ἀρτηρίες του.

Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ δικὴ του ζωὴ δὲν ἦταν ἕνα ἀδιάκοπον μαρτύριο σκεπασμένο μετὰ ῥόδα, τὰ ῥόδα, ποῦ ὁ ἴδιος ἐφεύλλιζε ἀπάνω στὸ σταυρὸν του; Ἄν δὲν μαρτύρησε γιὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἡ μακρινὴ του πρόγινος, μαρτύρησε γιὰ μιὰ ἄλλη γλυκεῖα καὶ αἰωνία θεότητα, τὴν Ὁραϊότητα. Πλασμένος γιὰ τὴν λατρεία τῆς, ἦταν καταδικασμένος ἀπ' τὸ φθόνον τῶν θεῶν νὰ σέρνῃ μαζί του τὴν ἀρρηθνεία καὶ τὸ λάθος. Ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως του ἦταν ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτοῦ του. Τραγικώτερον Μοῖρα δὲν μπορεῖ νὰ γινῇ, ἀλήθεια. Καὶ ἡ ζωὴ του πῆρε τὸ μοιραῖον δρόμον, ποῦ τῆς εἶχε χαρῆσθῆ ὁ ἴδιος. Νὰ δημιουργηθῇ, δηλαδὴ, ἰδιόμοστος γόφος τοῦ Ὁραϊότητος, γιὰ νὰ λατρευθῇ, μέσα σ' αὐτῆς τὸν ἑαυτὸν του. Ἐνας ἐγωϊσμὸς ἴσως. Ἀλλὰ τί μετὰ ἀγαλλοχικῶς καὶ διακουσμένως ἐγωϊσμὸς!

Μικρὰ, ἀλλὰ πολὺτιμα στοιχεῖα ἔλα αὐτὰ, γιὰ νὰ λυθῇ τὸ χρηστομάνειο πρόβλημα. Ὁ ψυχολόγος ὁμοίως, ποῦ θὰ τὸ ἐρευνήσῃ πλεονέκτηρον μιὰ ἡμέρα, ἀπ' αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χρηστομάνου, τὸ πνεῦμα τὸ σπορ πισμένο τόσο ἀφθονα γόφος μας, θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ τὸν ἀναστήλωσιν στὴν τελειωτικὴν του μορφήν.

Ἦ τὸ πνεῦμα αὐτὸ! Ἄς καταβοῦμε λιγάνι στὸ ἀδαμαντωρυχεῖο κ' ἄς ἀνεβῶσομε στὸ φῶς λίγα ἀπ' τὰ πλοῦσιμα διαμάντια του.

Μικρὸ παιδί, ὁ Χρηστομάνος—ψυχολογία ῥομαντικὴ καὶ τυρονητικὴ ἀπὸ τότε—εἶχε δικά του παιγνίδια. Μαζεύει τὰ ἄλλα παιδάκια, συγκροτεῖ ληστοσυμμορίες καὶ γίνεται ἀρχηγὸς τους. Αἰχμαλωτίζουν ἄλλους μικροὺς λόφους. Ζητοῦν λύτρα καὶ τὰ λύτρα δὲν ἔρχονται. Τότε ὁ ἀρχηγὸς προστάζει νὰ στάξουν ἀπάνω στὰ χεῖλια τοῦ αἰχμαλώτου τρεῖς σταλαγματιεῖς, ὅχι ἀπὸ ζεστό λάδι, ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα ἐξευτελιστικὸ ὑγρὸ.

Ὁ ἱπποτικὸς του μεγαλῶνι μετὰ τὸν καιρὸ. Νέος πῶρα αἰσθάνεται, ὅτι τοῦ λείπει ὁ μανδύας καὶ τὸ ξίφος. Ὁνειρεύεται ν' ἀγοράσῃ ἕνα παλιὸ κάστρο τῆς Πελοποννήσου, τὸ κάστρο τοῦ Κλαυδίου, τὸ Χλαμοῦσι, κοντὰ στὴν Πάτρα

καὶ νὰ ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ, πυργοδεσποτῆς, μετὰ σὲ πανοπλίαι καὶ παλαιὰ, μεσαιωνικὰ ἐπιπλά. Δὲ σταματᾷ ὁμοίως στὴν φαντασία του αὐτῆ. Κάθε φορὰ, ποῦ ταξιδεύει στὴ Βενετία, νυρεῖται νὰ μᾶθῃ ποῖο δουκικὸν παλάτιον βρῖσκονται γιὰ πύλημα. Τὰ ἐπισκέπτεται ὡς ἀγοραστῆς, ζητεῖ πληροφορίες, κάνει διαπραγματεύσεις. Ἐπειτα φεύγει εὐχαριστημένος.

— Ἐρετε γιὰ τὸ κᾶνον; Θελα νάχω, γιὰ μιὰ στιγμὴν, τὴν αἰσθησιν, πῶς ἔγιναν κύριοι καὶ ἀφέντες μέσα σ' ἕνα relazzo ἄνευ!

Ὁ ῥομαντισμὸς του αὐτοῦ—ποῦ κάποτε ἡ παρεξήγησιν τὸν παίρνει γιὰ κενοδοξία—τὸν σπρώχνει νὰ καταρτίσῃ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀρχαιολογικόν. ἕνα libro d' oro τῆς ἑλληνικῆς ἐγγενείας καὶ νὰ μοιράσῃ τίτλους στὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἄλλους, πρῶτα—πρῶτα ὁμοίως νὰ ἐπιστημοποιήσῃ τοὺς δικούς του. Γυρεῖται τὴ συνεργασία τοῦ Δ. Καμπούρογλου καὶ τοῦ Πλάτωνος Ροδοκανάκη τῶν ἀρχαίων, μυστικᾶ, τὴν ἀναδίφηση τῶν ἀρχείων. Βρῖσκονται στὸ Α. Ὑπάρχοντων στὸ ψηφίον αὐτὸ ντογαρέσσης Ἀργυροπούλου. Ὁ Χρηστομάνος στερεῖται νὰ καταχωρηθῆ μονάχα μιὰ ἀπ' αὐτῆς. Τὴν ἄλλη μέρα μετανοεῖ.

— Δὲν τὴν σβύνουσε κ' αὐτῆ, κύριοι;

Καὶ τὴν ἔβουσε.

— Πρέπει νὰ περιορισθοῦμε—προσθέτει—στὴν ἐγγένειαν τοῦ αἵματος.

Ἀλλὰ εἶπε πασίγνωστο ἀκόμα, καὶ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ψυχολογία αὐτῆ τοῦ Χρηστομάνου, τὸ μυστικὸν τῆς κορώνης. Ἀγοράζει, μιὰ ἡμέρα, ἀπὸ τὸν Δημοπρατῆριον, μιὰ κορώναν Φραγκοπανηγύδας, τὴν ντύνει μετὰ κόκκινα βελούδα καὶ τὴν ρορεῖ, κρυφὰ ἀπ' τὰ μάτια τοῦ κόσμου, γιὰ δικὴν τι νὰ πάλι εὐχαριστήσῃ.

— Τὴν φορῶ, ὅταν ἐργάζομαι καὶ θαρρῶ πῶς εἶμαι βασιλεὺς, καὶ μοῦ κατεβαίνουν βασιλικεῖς σκέψεις.

Κ' ἐργάζομαι ἐστεμμένος.

(Ἀκολουθεῖ)

